

Socialismen och friheten

Det engelska arbetarpartiets nyss utgivna programskrift om "Personlig frihet" — avsedd att debatteras vid partikon-gressen i oktober — är ett glädjande bevis för att detta stora parti är klart inställt på den medborgerliga och personliga frihetens bevarande och förstärkande. Då det i inledningen påstås att socialdemokratin genom sin socialpolitik och sin allmänna utjämningspolitik verkat för att ge frihetsbegreppet ett samtidigt vidare och mera konkret innehåll, finns allt skäl att instämma. "Välfärdsstaten och den fulla sysselsättningen har utan tvivel vidgat den personliga friheten." Den saken är riktig och väsentlig; den frihet som innebär att individens rättigheter är skyddade gentemot staten blir till stor del en princip utan innehåll om den inte kompletteras med en anständig bärgning och ett mått av ekonomisk trygghet. "Vi förkastar som rent nonsens uppfattningen att den förda politiken undergrävt nationens moral, en tanke som alltid med indignation eftertryck framförs av dem som har njutit av ärvd social säkerhet." Även på den punkten har socialdemokratin rätt. Det finns få saker som är löjligare och tarvligare än när folk i välstånd och överflöd klagat över att massornas förbättrade levnadsvillkor hotar offerviljan, strävsamheten och samhällsmoralen.

Vad som vore önskvärt i samband med detta berättigade självberöm är ett ord av erkännande och uppskattning gentemot de riktningar utanför arbetarpartierna som verkat för samma mål. Det är sant att socialdemokratin exempelvis i Skandinavien och England gjort mer än något annat parti för den sociala välfärden. Men någon monopolställning har partiet inte; i England likaväl som i Sverige var nyliberala idéer, omsatta i praktisk politik, den första stöten mot det konservativa, om man så vill gammalliberala samhället.

I fortsättningen går labours programskrift in på en rad speciella problem, som är väl kända även i svensk debatt. Man kräver, för att nämna några exempel, begränsning av regeringens förordningsrätt och upprätthållande av domstolarnas befogenhet att o giltigförklara lagstridiga förordningar, förbättrad rättshjälp för den enskilde och skärpt kontroll och publicitet i fråga om det administrativa rättsförandet. England har visserligen inte haft så oroande rättsaffärer som Sverige under de senaste åren, men även där har fall inträffat som visar behovet av större offentlighet och ökad vaksamhet gentemot myndigheterna. Beträffande pressen framhålles att fri tävlan är en förutsättning för en fri press och att skilda former av tidsningsägande är önskvärda. Med all rätt erinras tillika om att pressfriheten kan förstöras på annat sätt än genom statlig censur eller dirigering: "Några tidsningsägare använder sina tidningar för privata hämndaktioner, och deras redaktörer har ingen rätt att utöva ett självständigt omdöme."

Under de senaste årtiondena, förklarar labour, har i vissa hänseenden makten inom det engelska samhället spritts till flera än förut, men samtidigt har en betydande maktkoncentration ägt rum. Ministerier, styrelser och andra offentliga organ har genom planhushållningen och socialiseringen fått ojämförligt större möjligheter än förr att ingripa i enskilda människors liv och yrkesverksamhet. "Vi är beslutna att dessa myndigheter inte skall uppträda som om de stode över lagen och sålunda förfalla till oansvariga byråkratier." Det är vackra och starka ord. Men det är svårt att vid läsningen av skriften komma ifrån att de stolta grundsatserna fött endast torftiga och föga effektiva praktiska förslag. Frågan om hur man skall kontrollera kontrollörerna kvarstår i stort sett olöst. Skriftens egna formuleringar tyder på att detta förhållande stått klart för författarna. Det sägs ursäktande att garantierna dock är bättre inom de offentliga företagen än inom de privata. Här förbigås emellertid det väsentliga:

de offentliga företagens monopolkaraktär, som gentemot allmänheten ger dem en särställning. Privata monopolisttendenser förekommer visserligen, men dels bör och kan de bekämpas, dels kan de inte nå samma styrka som då staten eller kommunen slår under sig en verksamhetsgren; kombinationen av ekonomisk och politisk makt skapar i detta fall nya problem i fråga om kontroll och garantier.

Den engelska programskriften är ett i många stycken tilltalande aktstycke, men djärvt och riktigt öppet är det inte. Fackföreningarnas stora insatser prisas, men att dessa organisationer i vissa fall kan begränsa den personliga friheten nämner man inte. Ris-

ken för att de samhällsägda företagen skall bli "oansvariga byråkratier" berörs, men man tar inte upp frågan om friheten under en mera omfattande socialisering. Här har vi dock kärnproblemet. En socialiserad ekonomi är inte förenlig med det mått av politisk och medborgerlig frihet som vi alla, konservativa, liberaler och socialdemokrater, eftersträvar — sanningen av den satsen synes bli allt påtagligare genom de erfarenheter vi vunnit. Men labour går förbi saken, partiet varken erkänner eller bestriider; kanske är tystnaden ett bevis för att man övergivit äldre tiders tanklöst optimistiska hållning till frågan om socialismen och friheten.